

הקורונה והפוסט מודרנה – הרב יגאל לוינשטיין

ימים מיוחדים עוברים עלינו. סובבות אותנו דרמות עולמיות. אני מבקש להתבונן על הדברים דרך מאמר בעין אי"ה ברכות ב, פרק תשיעי פסקה קלז. מתוך העקרונות שעולים מתוכו, נבין את ההקשר הכללי של הקורה היום ביחס לדרמות העולמיות הסובבות את כולנו.

כידוע, על אירועים כלליים חכמים תיקנו ברכות מיוחדות, שנועדו ללמד אותנו שיש סדר אלוקי והשגחה אלוקית על אירועים קטנים קל וחומר גדולים, עולמיים. לכל סוג של אירוע ישנה ברכה משלו. בין היתר דנה הגמרא מה מברכים על הזוועות, כלומר על רעידות אדמה (רש"י). בהקשר זה מבררת הגמרא מה תכליתן של רעידות האדמה, כלומר למה צריך לברך עליהן, ומסבירה שמופיע בהן סדר אלוקי שמזעזע את העולם, מרעיד ומטלטל אותו, וקצרה יד האדם מלעצור את הטלטלה האדירה, סדרי חיו משתנים, וכך נבנה עולם חדש.

בהקשר זה מספרת הגמרא את הסיפור הבא: רב קטינא היה הולך בדרך ועבר על פתחו של בעל אוב - אדם שעוסק במיסטיקה, העלאת נשמות וכו'. בדיוק באותו זמן הייתה רעידת אדמה. כנראה הייתה זו רעידת אדמה גדולה ומשמעותית. שאל רב קטינא בקול רם, האם בעל האוב יודע מה הפשר של רעידת האדמה? יצא קול מביתו של אותו בעל אוב, וכי רב קטינא אינו יודע?! בשעה שהקב"ה זוכר את בניו, את ישראל, השרויים בצער בין בעמים, הוא מוריד כביכול שתי דמעות לים הגדול, והדמעות האלוקיות האלה קולן נשמע מסוף העולם ועד סופו, והן מרעידות את העולם. רב קטינא לא קבל את דבריו של בעל האוב. הוא אמר שבעל האוב משקר ודבריו אינם נכונים. ההוכחה לכך, אומר רב קטינא, היא שבעל האוב טען שה' מוריד שתי דמעות, ובפועל לא היו שתי רעידות אדמה אלא רק רעידה אחת. הגמרא מספרת

שאכן היו שתי רעידות והיה אמת בדבריו של בעל האוב, ובכל זאת רב קטינא לא הסכים לקבל את דעתו.

דברי חז"ל נשמעים הרבה פעמים משונים ומוזרים. כלל נקוט בידינו – ככל שדברי חז"ל משונים ומוזרים יותר, מסתתרים מאחוריהם סודות גדולים יותר. נסביר את הדברים על פי באור הרב קוק בפסקה זו.

הפסקה מתחלקת לשלושה חלקים. הנושא הראשון שמתבאר הוא מה התכלית של רעידות האדמה שמזעזעות את העולם ותרבותו. החלק השני בא לענות על השאלה מה זה קשור לעם ישראל. הדבר השלישי שמבאר הרב הוא סיפורו של אותו בעל אוב שמסביר את הפשר האלוקי לתהליכים האלה. הרב מתחיל את דבריו בתשובה על השאלה הראשונה. הסדר האלוקי הרגיל של העולם והתרבות הוא סדר התפתחות טבעי הדרגתי, אולם יש זמנים היסטוריים שבהם יש חריגה מסדר זה והעולם עובר טלטלות כאלה שלאחריהן העולם יהיה שונה לחלוטין ומה שהיה הוא כבר לא מה שיהיה יותר. רעידת אדמה היא דוגמה לטלטלה כזו, שהרי היא עלולה לגרום לבליעה של עולם מלא – חומרי ותרבותי – בכטן האדמה, כלומר למחיקת תרבות והקמת תרבות חדשה. והשאלה היא מדוע זה כך, מה הצורך שיש בתהליך כזה.

על כך כותב הרב קוק (ד"ה 'כל אלה הדברים המסובכים'): **"הדרכים המסובכים, הדברים היותר מחרידים את לבב המשקיף על התולדה הוא מחזה רעש הארץ שלפעמים יהפוך מישור.. ויעשה שמות רבות ורבבות אדם ירדו שאול חיים לפעמים. המהפכה הנוראה הזאת כשתודמן תעשה רושם גדול בכל החברה האנושית, שהיא מתקשרת עדר אל עדר" – חלקי האנושות קשורים אחד אל השני, "ולהבין שורש חכמה בכללות למה משמשות מהפכות נוראות כאלה, לא יתבהר לנו אלא כשנשכיל שיש צרכים רבים להעמיד על מכונו את המוסר הכללי".** אי אפשר להבין את רעידות האדמה, הגורמות למחיקת תרבויות וכיוון של אחרות, אלא בהקשר של החשבון המוסרי הכללי של העולם, תכלית העולם וייעודו.

"כי יש גם כן חסרונות רבים הקבועים בחוק החברה האנושית, שאי אפשר לה לקבל תיקון בעמידתה השוקטת על שמריה". יש רגעים היסטוריים שתרבות נכנסת לדרך ללא מוצא. או מתחילה ללכת לכיוון שהוא מנוגד לתכלית הבריאה ולמגמתה המוסרית, ובני אדם

כבר אינם יכולים לקום ולהתנער מהם בכח הבחירה החופשית, משום שהסדרים החברתיים המנוגדים למגמה האלוקית נקבעו באופן כל כך עמוק עד שבדרך רגילה לא ניתן לעקור אותם. במצב כזה, "חוק דעתו של א-ל דעות, אשר לו נתכנו עלילות," הבורא יתברך, "היא מכרעת אימתי צריכה התרבות האנושית הכללית עזרה, להיעזר על ידי מהפכה גדולה שעוקרת משורש חלק גדול של המין האנושי עם חיי חומרו ועמהם גם כן מצב רוחו ומוסרו, כדי לבנות על שאיזת חורבנו יסוד לשכלול של התיקון הראוי להצטרף אל התיקון האמיתי שראוי לכסוף אליו בחוק הכלל".

כשהסטייה מן המגמה האלקית נעשית חמורה מידי, ולא מספיק שהסטייה חמורה, אלא שכבר אין בכוחה של הבחירה החופשית האנושית לחזור חזרה אל המסילה הישרה, אז לכאורה אין לבורא יתברך, מנהיג העולם, ברירה אלא לכוון מחדש את דרכה של התרבות. כיצד הוא עושה זאת? - הוא מטלטל ומזעזע את כל הסדרים והתובנות האנושיות שהשתרשו במחשבה, בלב ובמעשה ובסדרים החברתיים, הוא מטלטל את הכול, מרעיד את הכל, כך שנהרסים הסדרים, נשברים הכללים שעליהם הייתה בנויה החברה, כדי לאפשר חשיבה מחודשת על הכול. זה היסוד הראשון בדברי הרב.

אם כן, היסוד הראשון המופיע פה, שהוא היסוד המרכזי שסביבו סובב המאמר, הוא שיש רגעים היסטוריים שרבונו של עולם אוחד במושכות ההנהגה האלוקית שנטתה מהמסלול שבו היא ראויה לנוע ומחזיר אותה אל הכיוון הראוי לפי התכלית המוסרית שלשמה ברא הבורא את עולמו. כלומר, כשהמחשבה האנושית נתקעה בכיוון שהוא מנוגד למגמה ואיננה יכולה להיחלץ משם, רבש"ע מחלץ אותה, אך דבר זה יכול לקרות גם בדרכים קשות.

בחלק השני של הפסקה מבאר הרב איך זה מתקשר לדברי הגמרא, שהדמעות שהקב"ה מוריד בים הגדול המביאות את רעידת האדמה הן בגלל שישראל נמצאים בצער? - לעם היהודי יש תפקיד היסטורי. אנו נמצאים בחודש האביב שהוא חודש חרותו של האדם ומתקרבים לפסח. מאז יציאת מצרים והופעת התורה, שהיא הגילוי המוסרי והייעוד המוסרי של המין האנושי על ידי עם ישראל ותרבותו, ישראל הם

המצפון האנושי, הקטר שאמור וראוי להוביל את המגמה המוסרית של העולם ולהוביל את העולם לייעודו, לאורך כל ההיסטוריה, בהווה וגם בעתיד.

כשעם ישראל מתכחש לייעודו ולשליחותו ההיסטורית, ובמקום להיות מצפן מוסרי, רחני למין האנושי, ערכי, הוא מצטרף אל הסטייה מן המסלול, ומאמץ את התרבות שמטה או מורידה את העולם מהמסילה העולה אל הכיוון הראוי תרבות שבמקום לבנות את צלם אלוקים היא מסלקת את צלם אלוקים מן האדם, בעצם אין למין האנושי מקור שממנו החברה יכולה לבנות את ערכיה מחדש. כשהמצפן עצמו הולך לאיבוד, זה ביטוי לכך שהבחירה החופשית לא יכולה להשתנות מתוך עצמה. כשהמחשבה האנושית נתקעת בכיוון שהוא מנוגד למגמה ואיננה יכולה להיחלץ משם, דבר שמתבטא בכך שעם ישראל במקום להיות הקטר, הקטליזטור שמוביל את החברה האנושית, מצטרף לתהליך הזה, רבונו של עולם מחלץ את העולם, אמנם בדרכים קשות – רבונו של עולם מוריד שתי דמעות.

שתי הדמעות הן ביטוי במשל לצער הגדול שיש לבורא יתברך על כך שהוא נאלץ להשתמש באמצעים קשים כל כך כדי לזעזע את החברה האנושית ולהחזיר אותה למסלולה. הן מבטאות את החורבן החומרי והחורבן התרבותי שהחברה האנושית צריכה לעבור כדי להיחלץ מהמסלול הלא בריא שלה, הלא טבעי, הלא אלוקי, שאליו היא ראויה ללכת. ריבונו של עולם רב חסד הוא ורוצה תמיד בטובת האדם. לרבונו של עולם יש הרבה מאוד סבלנות לחברה האנושית גם בטעויותיה, כל זמן שהבחירה יכולה להתגבר על החולשות האנושיות. אבל כאשר זה לא אפשרי, רבונו של עולם נאלץ לרפא את החברה האנושית בדרך כואבת מאוד ויש לו צער גדול על כך. זו משמעות הדמעות של הבורא. הן יורדות אל הים שמקיף את העולם, והאדוות הם גלים שמשפיעים על כל החברה האנושית, כלומר - רבונו של עולם מביא מהפכה שחורזת את המין האנושי כולו על מנת להביא לתיקונו היותר שלם. אם כן, כשעם ישראל אינו ממלא את ייעודו ותפקידו, אז אין ברירה אלא להשתמש בדמעות האלוקיות. זו הנקודה השנייה במאמר.

הנקודה השלישית בדברי הרב עוסקת בשאלה למה כל החשבון הזה נעשה דרך בעל אוב. בעל האוב הוא משל לאנשים שלא סובלים את הסדרים האנושיים, הם רוצים

לברוא את העולם מחדש עם סדרים שיאפשרו לחולשה האנושית להתפרץ ללא גבולות. אנשים אלו הם חסרי אחריות, יש להם תרבות, תפיסת עולם מיסטית שמבקשת לשבור סדרים, כללים, עקרונות, מבנים, על מנת להתיר כל רסן בפני החולשה האנושית והיצר הרע של המין האנושי ולתת זרור לכל הנטיות. החכמים שביניהם אפילו רוצים להשתמש בתירוץ שגם הבורא פועל לעיתים להריסת העולם... אבל רבוננו של עולם עושה זאת לעיתים נדירות ורק בשביל לבנות עולם, ואילו החברות של בעל האוב וחבריו ודומיהם במהלך ההיסטוריה מנצלות את שבירת הסדר החברתי על מנת להתיר כל גחמה וכל חולשה אנושית ובנות אידיאולוגיות של שבירת סדרים כדי להתיר את החולשות האנושיות. במקום לבנות את צלם האלקים של האדם, הם פועלים לכבות את צלם האלקים על ידי שבירת סדרים.

לכן אמר רב קטינא שהדעות האלה הן דעות שקריות, ואסור להקשיב להן. אדם צריך לעסוק בבניין ובתיקון ובשום פנים ואופן לא בהריסה, בוודאי כשהוא אינו יודע איך בונים אחרי ההרס והחורבן, וקל וחומר שאין לראות בהרס עצמו תכלית כדי להתיר את החולשה האנושית.

אלו העקרונות שמופיעים במאמר. עם העקרונות הרוחניים האלה אני רוצה לגשת אל הדרמה ההיסטורית העולמית המתחוללת כעת ולהתבונן עליה. ישנה כאן התנגשות בין הקורונה לבין הפוסט-מודרנה. העולם שלנו, הפוסט מודרני, בונה תרבות של זה-קונסטרוקציה, של הרס. הרס זה הוא הרס זהויות - הרס הזהות הלאומית, הרס הזהות המשפחתית, הרס הזהות המינית. הדבר קשור בהעצמת זכויות פרט שהתנפחו לרמה של כמעט עגל זהב שבשמו הורסים דברים אחרים. כבוד האדם הפך להיות במקום גילוי צלם אלוקים שבו, עגל שמאפשר את חשיפת ערוותו של האדם. אני מבקש להראות שהמגפה העולמית הזאת - הקורונה, מטלטלת מן היסוד את כל עגלי הזהב שהלכו והתנפחו ויצאו מפרופורציה והם מובילים את העולם במקום לתיקונו ועילויו אל ההרס שלו, בעיקר הרס של צלם אלקים של האדם שראוי לאדם לגלות, ומחזירה לעולם את ערכי היסוד. נפרט את הדברים.

א. לאומיות

נקודה ראשונה – את הפילוסופיה של הפוסט מודרנה ניתן להשוות לפילוסופיה של אותו בעל אוב. זו פילוסופיה של דה-קונסטרוקציה (כפי שמופיע בכל הכתבים שלה). היא טוענת שכל הסדרים האנושיים כולם מלאי עוולה ודיכוי, ויש צורך בהריסת הסדרים האנושיים על מנת להביא את האדם לאיזשהו מיסטיקה של מעבר למסך הבערות אל האדם השקוף – כל מיני המצאות שבעצם מהרסות את כל היסודות שעליהם עומד העולם הבריא, הטבעי, הנורמלי.

אחד העקרונות המרכזיים של הפוסט מודרנה הוא פוליטיקת הזהויות. בשפה אחרת נקרא לזה טשטוש זהויות. הפוסט מודרנה טוענת שכל זהות פוגעת בחרות, בביטוי העצמי של הפרט ובחרותו. זהויות נבנו על מנת לדכא את הפרט, את המיעוטים את החלשים. התאוריות הללו, כל כולן בנויות על הרצון למחוק את הזהות האנושית. בראש ובראשונה – הזהות הלאומית. הרי העולם בנוי מעמים ועמים. התרבויות נבנו דרך עמים. הבטחון שיש לפרטים ולמשפחותיהם הוא על ידי העמים. הגל אמר בזמנו - עם הוא משפחה מורחבת. גם ביהדות עם הוא משפחה מורחבת - בית יעקב, שבטים שהלכו וגדלו והפכו להיות עם. הסדר האנושי, זהותו, תרבותו, התפתחותו, התקדמותו, בנוי במבנים של עמים. לכל עם יש ייעוד, לכל עם יש ייחוד, והגיוון הלאומי מאפשר גוונים רבים של הנפש האנושית והמחשבה האנושית. היסוד האוניברסלי הוא הדו שיח, המכנה המשותף שכל עם מביא אל המרחב העולמי, שמה שטוב לעצמו וטוב לאחרים הוא גם חולק עם אחרים. אבל העולם הפוסט מודרני טוען שהלאום הוא מקור הגזענות, מקור המלחמות, הוא מקור כל העוולות. הוא פוגע בזכויות המיעוט ובזכויות הפרט. אם כן, אין מקום ללאום. צריך למחוק אותו, לטשטש אותו ולסלק אותו מעל פני הבמה האנושית.

מחיקת הזהות הלאומית היא מחיקת המושג אדם. האדם, התרבות, מה שנבנה. אמנם היסוד הלאומי הוא לא תכלית בפני עצמו, גם הוא כפוף למוסר האלוקי. כבר ראינו לאורך ההיסטוריה עוולות שנעשו בשם העמדת הלאום כערך עליון – פאשיזם, דיכוי של פרטים, וודאי לא לכך אנחנו מייחלים. בעם ישראל תפיסת הלאומיות היא כדבר שדרכו נבנית תרבות וערכים - היצירה האנושית הולכת ומתפתחת דרך

המבנים הלאומיים, דרך התרבויות שהם יוצרים בעולם, הסגנונות התרבותיים. הלאומיות היא היסוד המפרה והבונה והלוקח אחריות. הלאומיות מחייבת ערבות של הכלל אל הפרט והפרט אל הכלל.

עד אתמול חשבו שהעולם הוא כפר גלובלי - הכול פתוח, אין גבולות, אין עמים, כל הזוויות הולכות ונמחקות. והנה הקורונה באה, סוגרת את הגבולות, כל פרט חוזר לעמו, למדינתו, לארצו, אין יוצא ואין בא. הלאומיות פורצת אל החזית ופתאום מגלים הפרטים שהצלתם וישועתם לא נמצאים באיזשהו כפר גלובלי מדומיין, באיזה או"ם שיציל את הפרטים מפני מגפה עולמית, אלא כל עם הולך ומגן על אזרחיו, על בני עמו, בני מולדתו, בארץ שלו. אין יוצא ואין בה. פתאום מתברר שהמקום הבטוח לפרט בעולמו, בטחונו, עתידו וחיו, תלויים בעמו. שם נמצאת הערבות לחיו, שם נמצא יסוד החיים. מתברר שכמו שאמר המשורר הורצ'וס, גם אם ננסה לגרש את הטבע בקלשונים הוא יחזור בענק, והיסוד הלאומי חוזר בענק. צריך כמובן שהוא יחזור בצורתו הבונה ולא בצורתו ההרסנית כמו הפאשיזם שראינו בעבר. אבל התיקון אינו מחיקתו על ידי הדה-קונסטרוקציה והפוסט מודרנה.

ב. משפחתיות

אחרי שגמרו להחזיר את כולם לארצותיהם, מרוקנים את רשות הרבים ומחזירים את כולם הביתה. המשפחה מתגלה כסלע היסוד שעליו בנויים חיי האדם. המשפחה היא ההתחלה, האמצע והסוף של הכול, הכול נמצא בבית. הקורונה מחזירה את כולנו הביתה, בכל המובנים: הביתה - אבא ואמא, הביתה - האיש והאישה, הביתה - אחריות הורית. חוזרים הביתה אל הגרעין המשפחתי הכי יסודי, אפילו במעגל המשפחתי המורחב כבר אי אפשר להיפגש כי כולם עלולים להזביק את כולם, אבל לא מרחיקים את בני המשפחה זה מזה. חוזרים אל הגרעין היסודי המשפחתי שעליו בנויה החברה האנושית - אבא, אמא וילדים. העמים בנויים ממשפחות משפחות. כאן עוברת התרבות, כאן עוברים הערכים, כאן נבנה המוסר. ההתנהגות בין ההורים, השאיפות של ההורים - זה מה שהילדים קולטים, לתוך הזהות הזאת הילדים גדלים. הזהות המשפחתית היא הזהות אליה היחיד צומח, הערכים שלו, הנורמות שלו,

המחשבות שלו, הקודים ההתנהגותיים. המשפחה יונקת מהאומה, והפרטים יונקים ממשפחתם. הבית חוזר למרכז בענק, את כולם מחזירים הביתה.

פוליטיקת הזהויות הפוסט מודרנית רצתה להפקיר את הבית, לטשטש את הבית, למחוק אותו, לבנות 'משפחה חדשה' מדומיינת – כבר לא צריך אבא ואמא, אפשר לבנות משפחות לא על פי הטבעים הרגילים, אפשר להביא לעולם ילדים בלי אבא או אמא. היא רוצה לברוא אדם חדש, להנדס אדם, לקנות ילדים דרך רחמים מלאכותיים. נעשו כל מיני ניסויים במין האנושי, בגנום האנושי, ניסו להרוס את התא המשפחתי, לפרק כל זהות, כי בעצם, אומרת הפוסט מודרנה, הזהות היא הסללה, הבנייה. אולם מתברר שהזהות המשפחתית היא לא הבנייה ולא הסללה.

עוד יותר חמור מזה - הפוסט מודרנה ניסתה לומר שגם זכר ונקבה הם הבנייה והסללה. אין זהות נשית, אין זהות גברית, הכול שקרים. אולם כל זה ניסיון לעקור מהחברה האנושית את הטוב ואת המוטב ואת הערך והנפלא שיש בכל מין. 'בצלם אלקים ברא אותו, זכר ונקבה בראם... ויקרא שמם אדם' - אלו שני צדדים של צלם אלקים, שכל אחד אינו מטשטש את רעהו, אלא כל אחד משלים את רעהו. דווקא מתוך הזכר והנקבה וההבדלים והשוני נוצר הגילוי המלא של צלם אלקים, של המושג אדם. לתוך המציאות הזאת של גילוי צלם אלקים נולדים ילדים שרואים איך צלם אלקים מתגלה על ידי ניגודיות המשלימה בין איש לאישה.

כל הניסיונות למחוק את היסודות האלה, הם חלק מתהליך הדה-קונסטרוקציה של הפוסט מודרנה, והנה רבנו של עולם מחזיר בכל העוצמה את כולנו הביתה, למקום הבטוח, הטבעי והבריא שלנו, שניסו למכור לנו שנמצא בכל מיני מבנים פירוקיים כאלה ואחרים.

ג. חובת האדם בעולמו

הנושא השלישי – עגל זכויות האדם. עגל זכויות האדם הוא עגל שבתחילת הופעתו בעולם, כבר במהפכה הצרפתית ובמהפכה האמריקאית, הוא לא היה עגל, הוא היה ערך גדול של שמירה על החרות האנושית מפני דיקטטורים ועריצים שפגעו ורמסו

ודיכאו, פגעו בחיי אדם ובחרויותיו היסודיות. שררו אז כל מיני מבנים חברתיים כגון משטרים דיקטטוריים שפגעו בחרות היסודית ושעבדו בני אדם. זכויות האדם היסודיות קבעו שאין זכות לא לדיקטטור, לא למדינה, לא לחברה ולא לאף אחד אחר, זכות לפגוע בחייו של אדם, בחרותו, בזכות הביטוי שלו או בקניינו. כמוכן שתמיד יש מקרים חריגים יוצאים מהכלל כגון יציאה למלחמה להגן על העם וכו', אבל הם בשוליים. זכויות היסוד האלה הן זכויות אמיתיות וצודקות.

אבל העולם שאנחנו חיים בתוכו כבר התרחק משם כרחוק שמים מארץ. זכויות היסוד האלה בעצם הלכו והתנפחו לעגל זהב של דרישות וגחמות שהפרט דורש מן החברה, או מהמדינה, כאיזה כוח על שאמור לממש כל גחמה של כל פרט, כאילו היא פרה שניתן לחלוב אותה. לא עוד מניעת פגיעה בפרטים, אלא דרישות שהולכות ומתנפחות של הפרט מהכלל לממש כל מיני זכויות. לכל אחד עולה איזשהו רצון וחשק כיד דמיונו הטובה עליו, ובשם ערך השוויון, שהרי כמו שלכל אחד מגיעות זכויות, לכל אחד מגיעה זכות משלו, מנסים לחלוב את הפרה הציבורית, הכוללת, כאילו קיימות בעולם זכויות מוחלטות שמישהו אוטופי מדומיין שנקרא מדינה או חברה, שיש לו כנראה משאבים אינסופיים, מחויב לספק אותם. ל'זכויות' האלה אני קורא גחמות מדומיינות של פרטים, והדרישה שלהן – הצעקות 'מגיע לי, מגיע לי' הן בבחינת הב הב¹.

תפיסת עולם כזאת מעצימה את האנוכיות, מרגילה את הפרט לזכויות וסילוק החובות. אולם אנחנו חיים בעולם על פי התורה, והיא מלמדת שעל אדם מוטלות חובות לגילוי צלם אלקים שבו. החובות הללו כוללות חובות איש כלפי רעהו - אהבת הריע, צדקה, חסד, ערבות של איש כלפי רעהו - אבל חובות אלו הן חובות כלפי רבונו של עולם. אין זכות לאדם לדרוש ממישהו אחר זכויות כאילו הוא חייב לתת לו משהו, יש צו אלוקי מוסרי שראוי שאדם יעניק לחברו הזקוק באמת לעזרתו. אולם כל הדבר

¹ עיין תיקוני זהר דף כב, א: "כלהו צווחין בצלותין ביומא דכפורי ככלבים: הב, הב לנא מזונא וסליחה וכפרה וחיי".

הזה נמחק, כי ברגע שיש מקור מדומיין למימוש גחמות מדומיינות, אפשר לחלוב אותו, בבחינת חיה ותן לחיות, כל אחד לעצמו, וכולם רצים למקסם את הדרישות הפרטיות והגחמות האישיות.

את העגל הזה צריך לשים על השולחן ולנפץ. העגל הזה בונה בחברה אנוכיות, הוא גורם לפירוד בחברה, הוא מסלק את הערבות ההדדית בחברה, הוא הופך אנשים לאנוכיים וקטנוניים, שרק חושבים מה מגיע לי ולא מה ראוי שאתן ואעניק, מה חובתנו ונעשה. עולם היהדות בנוי הפוך. אנחנו כל יום שואלים את עצמנו, וכך נפתח ספר המוסר היסודי מסילת ישרים - מה חובתו של האדם בעולמו. יש לך חובה מוסרית כלפי עניי משפחתך, עניי עירך, עניי עמך - 'וחי אחיך עמך', עניי אומות העולם. ישנם מעגלים מעגלים של עזרה, אך מדובר במקומות שבאמת צריך בהם עזרה אמתית וצודקת, אחריות של הפרט כלפי סביבתו, ולא במילוי גחמות. כאשר מעבירים את כל האחריות אל החברה, אל המדינה, אל איזה מקור מדומיין שאמור לענות על כל הגחמות, מסלקים אחריות מן הפרטים אחד כלפי השני. צריך להחזיר למרכז את החובות של בין אדם לחברו ולא את הגחמות של זכויות מדומיינות שאנשים ממציאים.

העגל של זכויות הפרט פוגע במושג הלאום גם מכיוון אחר. אנחנו נמצאים בתהליך של פגיעה, בשם זכויות הפרט וערך השוויון, בכל הערכים הלאומיים. הטענה שלאום שווה גזענות, פגיעה בזכויות אדם, פגיעה במיעוט, היא שקר. הלאום איננו פוגע בפרטים, הוא נותן להם את הזכות לחיים וכבוד. אבל גם לולא זאת, האם בשם זכויות הפרט יש זכות לרמוס את זהות הכלל, האם אפשר למחוק את התרבות בשם זכויות הפרט? - זה המאבק האדיר שמתרחש היום בעיצומם של ימים אלה, פה במדינה שלנו, בין 'מדינת הלאום היהודי' ל'מדינת כל אזרחיה'. 'מדינת כל אזרחיה' פירושה מחיקת ערך הלאום, תרבותו, זהותו, ייעודו וערכיו. 'מדינת כל אזרחיה' רואה ערך עליון בפרט, ברצונותיו, בגחמותיו ובהיותו שווה למישהו אחר לידו, ולא רואה ערך בכלל. בשם זה באים למחוק את כל הערכים הגדולים והייעוד של כל העמים, ובמיוחד של עם ישראל, שכל ייעודו הוא כעם, כל תרבותנו בנויה כעם. את כל זה רוצה עגל זכויות הפרט למחוק.

בימים אלה יש מאבק עמוק בתוך החברה הישראלית, האם זו מדינה יהודית ציונית, כמובן דמוקרטית במובן של לא לפגוע במיעוט או במישהו אחר, לשמור על זכויות, לעומת הצד השני שרואה פה 'מדינת כל אזרחיה', שמשמעותה – הפרט הוא ערך עליון, ובשם זכויות הפרט שום ערך כללי לאומי לא יכול לבוא לידי ביטוי, כי מיד יקום פרט שיטען שזה פוגע בו באופן כזה או אחר, וזכותו קודמת. יש כאן מאבק אדיר שנוגע לכל עתידו של העם היהודי ולכל שיבת ציון. בשם העגל הזה הפוסט מוזרנה רוצה ממש לרסק את היסוד הלאומי ואת כל סוד שיבתנו לציון אחרי אלפיים שנה. כמובן שעל היסוד הזה אנו לא מוכנים לוותר בשום פנים ואופן.

משבר הקורונה מראה לנו דבר מדהים – הפרה החולבת איננה יכולה להעניק הכול. ברגע אחד המדינה מאבדת את יכולתה להעניק את כל השירותים האינסופיים שרוצים ממנה. אנו מתפללים ומייחלים שכל אחד יוכל לחזור לעבודתו ולפרנס את עצמו, והמדינה תאזן את מערכות היחסים בחברה. הפרט והכלל יחזרו לסדר חדש של איזונים, שבהם הפרט יודע גם את חובותיו כלפי מדינתו, כלפי ארצו, כלפי עמו, כלפי זהותו הלאומית, כלפי ייעודו כעם, וגם איש כלפי רעהו, הערבות הנדרשת על פי תורה.

ד. ייעוד האדם

העיקרון הרביעי שהולך ומופיע זה הדיון הגדול, שכבר הפילוסוף הדני קירקגור שם על השולחן – הייעוד האנושי. הפילוסוף הזה תיאר את האדם כבעל שלושה דחפים יסודיים, הבנויים כמגדל של שלוש קומות. הנמוך ביניהם הוא הדחף למותרות – ההנאה, התענוג. הקומה שמעליו, היותר מרכזית ומשמעותית, היא הקיום – האקזיסט, שכולל את הפרנסה, האחריות, הביטחון, ההמשכיות, התולדה. הקומה העליונה היא קומת הייעוד האנושי, המשמעות של החיים. בתמצית – הנאה, קיום ומשמעות. העולם הפוסט מוזרני אוחז בתפיסת עולם שכל האמת היא סובייקטיבית, ובאמת אין אמת ואין נכון ואין צודק ואין סולם ערכים לשאוף אליו, כי כל הדעות, כל המחשבות, כל המעשים, כל הגחמות, הכול שווים איש לרעהו, וכל אחד בונה לו סל ערכים משלו. כך נמחקה מהאנושות השאיפה לגדלות, השאיפה המוסרית לגילוי

צלם אלוקים, וניתן היתר מוחלט לכל החולשות האנושיות להתפרץ על ידי שבירת כל הסדרים, היעדר גבולות. כך יכולות להיווצר תפיסות עולם כמו פוליאמוריה – מה שקוראים 'זוגיות פתוחה', דבר שבשפה של תורה ומוסר נקרא היתר ל'לא תנאף' בהסכמה. אלו דברים שלא יאמן שהמין האנושי הופך אותם לנורמות. איך ייתכן שבמאה העשרים ואחד, כאשר המין האנושי הגיע להישגים מופלאים מבחינה טכנולוגית ומבחינת הסדרים החברתיים, מבחינה מוסרית הוא מגיע לפשיטת רגל במובן הזה שהוא מתיר לכל אדם כל גחמה, כמובן בתנאי שהוא לא פוגע בשני... איפה השאיפות המוסריות, איפה הגבולות, איפה ההבנה שיש באדם חלק עליון שרוצה לטפס למעלה לגילוי הקומה המוסרית הרוחנית של צלם אלוקים שבאדם, ויש באדם חולשות, גסות, פראות, שגם אם הן לא פוגעות באחרים הן משפילות את כבוד האדם. כבוד האדם אינו היתר ולגיטימציה לעשות כל מה שאני רוצה ללא קריטריון מוסרי לכל גחמה אנושית, כבוד האדם הוא גילוי צלם אלוקים שבו, בלימת החולשה האנושית על ידי הבחירה החופשית כדי לשאוף אל הקומה המוסרית הרוחנית של האדם. זו המשמעות האמתית של כבוד האדם. אבל כבוד האדם שמתיר כל רסן, מתיר בשם החופש, בשם החרות, כל חולשה מוסרית גם אם היא לא פוגעת באחר, זה נקרא כבוד האדם? זה נקרא שפלות האדם!

זה בעצם מה שקירקרגור אומר – בהיעדר משמעות נשאר האדם עם קומות הקיום וההנאה, וההנאות והמותרות והשעשועים הופכים להיות מטרת החיים, והקיום בעצם משרת את ההנאה. זו הליכה לכיוון ההפוך מזה שאליו האדם, המין האנושי, צריך לצעוד. איננו נגד הנאה או נגד מותרות, ואיננו נגד זה שיהיו לאדם חיים נוחים ונעימים, אבל זה לא יכול להיות מטרה שסביבה החיים סובבים – איפה מבליים ומה אוכלים ואיפה חוגגים. אדם לא בא לעולם ל'פאן אנד אקסייטמנט' (כיף וריגושים) – לחם ושעשועים, כמו שאמר המשורר יובנאליס. לא לשם כך נברא האדם.

העולם הפוסט מודרני לא רק הפך את הקומה הנמוכה של האדם למטרה, אלא גם נתן דרור לכל החולשות והיצרים האנושיים ועשה את הכול לגיטימי. בהיעדר קריטריון למוסר ולאמת, כל גחמה היא לגיטימית והאדם איננו מחויב לשום צו מוסרי, לשום צו, לשום ערך עליון לטפס אליו וממילא הוא אינו מגביל לא את יצריו ולא את חולשותיו.

מה שהקורונה עשתה לתפיסת העולם הזאת הוא מדהים – כל תרבות השעשועים וה'פאן אנד אקסייטמנט' נסגרה בין לילה ואנו נשארנו עם הקיום. אנו נלחמים על הבסיסי, על הקיומי, אנו מתפללים שהקיום היסודי יחזיק - הפרנסה, המזון, הבריאות שעליה אנחנו מתפללים שלא ימותו אנשים במגפה הקטלנית הזאת. כל עולם המותרות נגדע באחת. זו רעידת אדמה שמטלטלת את העולם כולו – אדם, התעורר! יש לך ייעוד ותפקיד מוסרי, לא בראתי את האדם בצלם אלקים בשביל שלא יהיה לאדם מותר מן הבהמה שגם היא עסוקה בקיום הבסיסי שלה ובהנאות הנמוכות. השכל והמצפון האנושי, החכמה והטכנולוגיה לא נבראו בשביל לשרת את החלקים הנמוכים, אלא בשביל להרים את האדם לקומתו הרוחנית. כמובן שצריך מצפן ומצפון לאנושות, והם נמצאים כמובן בתורת ישראל.

ה. האדם אינו מחליף את הבורא

הנקודה האחרונה שבה אני רוצה לסיים – המשבר הזה עושה את האדם לצנוע יותר. האדם המודרני חשב שהוא כל יכול, שהוא יכול להחליף את הבורא – 'כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה'. העולם הפוסט מודרני חשב בגאוותו לפרק את הסדרים על מנת, לכאורה, לבנות סדרים חדשים, 'להנדס' את העולם מחדש ולבנות את האדם לפי תכלית חדשה, בעזרת כל מיני תיאוריות של פירוק כמו 'מעבר למסך הבערות', 'האדם השקוף', שאני לא מצליח להבין איך הן מאפשרות לבני אדם לנהל חיים ולבנות סדרים..

'כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה' הוא דבר נפלא, אבל המשך הפסוק מזכיר לאדם שהוא לא החליף את הבורא, הוא לא כל יכול – 'וזכרת את ה' אלוקיך כי הוא הנותן לך כוח לעשות חיל'. אנחנו בעד ההתפתחות האנושית ובעד החכמה האנושית, אבל אנחנו גם בעד הצניעות האנושית. רבנו של עולם אוהב את האדם מאוד מאוד וחפץ בטובתו ושכלולו, ולכן נתן בו חכמה גדולה שבכוחה לפתח את העולם ולתקנו; אבל אסור לאדם ללכת לאיבוד בדרך ולחשוב שהוא מחליף את הבורא יתברך. האדם אינו מחליף את הבורא. האדם עוזר לבורא יתברך להשלים את העולם כדי להיות שותף עם הבורא במעשה בראשית, משום שרבנו של עולם שאוהב את האדם

השאייר לו מקום להיות שותף בבניינו, בתיקונו ובהשלמתו של העולם מבחינה חומרית ומוסרית..

הקורונה יוצרת הזדמנות אדירה. היא מערערת ומזעזעת את כל החכמה האנושית האדירה, את כל התחושה שאנחנו שולטים בהכול ומנהלים את הכול. ענווה וצניעות הן פתח לצמיחה של אדם, ענווה פותחת וגאוה אוטמת. רבונו של עולם אינו חפץ בהרס עולמו, אלא רק בחשבון נפש, ובאהבתו את האדם הוא גורם לו להכיר בייעודו ותכליתו בעולמו.

לעם ישראל יש בעת הזאת תפקיד היסטורי מדהים. העם היהודי היה מאז ומעולם, מאז יציאת מצרים, מגדלור מוסרי למין האנושי מכוח תורתו, המצפן האנושי שלא משתנה עם אופנות, תרבויות חולפות. הוא הנחיל לעולם את המוסר האלוקי - מוסר יציב, נצחי, מוסר שמגלה את צלם אלקים שבאדם, מכיר את השפלות האנושית ואת חולשות האדם, יודע לנטרל ולשים גבולות לחולשות ולהעצים את היתרונות והחוזקות המוסריים של האדם. תורת ישראל היא המצפן האנושי, ועם ישראל מחזיק במצפן הזה. לאור יציאתנו ממצרים וייעודנו ההיסטורי בשלושת אלפי השנים האחרונות, וכפי הזכות האדירה שרכונו של עולם זיכה את הדורות שלנו בשיבתנו לציון בדורות האלה, ראוי לנו לזכור את ייעודנו - לשם מה יצאנו ממצרים, ולשם מה אנו חוזרים היום לירושלים. ראוי לנו להיות 'סטארטאפ ניישן' לא רק במובן הטכנולוגי, אלא אנו אמורים לחזור להיות 'סטארטאפ ניישן', קטר, במובן של המצפן המוסרי שמקורו מתורתנו בת אלפי השנים, 'כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים'. אולי זו הבשורה הגדולה והייעוד הגדול של עם ישראל מתוך המהומה האנושית הכללית הזאת. ולוואי ונזכה למלא את ייעודנו ושליחותנו לטובת העולם והמין האנושי כולו.

חג פסח שמח.

נערך עריכה קלה על ידינו ובאחריותנו. אלימלך קליין ואלקנה באב"ד